



Aurimages :017x

המצב הטיפולי מדגיש את יסוד האחריות. עמנואל לוינס בתצלום משנת 1988

קיומך, לטוב ולרע

ספרה של וויאן שטרית-זוטין בוחן את המשמעות הפסיכולוגית של מתן קדימות לאדם אחר, ומאיר את משנתו של לוינס באור מקורי

התהליכים התודעתיים המוסריים שאותם משרטט לוינס. מה המשמעות הפסיכולוגית של מתן קדימות לאדם אחר? מה מתארע אצל האחר, כאשר הוא נדרש לכבד את אחרותו של הזולת? ומה מקורו של הצייווי האתי, בחלקים המודעים והלא מודעים של הנפש? מן הצד האחר, היא מבקשת ליצור מפגש בין העולמות – בין המחשבה הפילוסופית של לוינס ובין התיאוריות הפסיכואנליטיות, בעיקר אלו שנכתבו בצרפת. היא מפגישה בין התיאוריה של ז'אן לפלאנש לבין החקירה של היסוד האתי והחקירה הפסיכואנליטית של היסוד המוסרי. המפגש הזה מאפשר לשטרית-זוטין להצביע על הפיתוי של האתיקה, על ההיבטים הרגשיים והפנימיים של הרצון להיות למען האדם האחר, של המוטיבציה לסייע לאדם שמבקש את עזרתך. הספר מרבה להדגים את הרעיונות של שטרית-זוטין, מתוך התנסותה בקליניקה הטיפולית שלה. המעבדה האנושית שלה מאפשרת לה לחשוב מחדש על הפילוסופיה של לוינס, הפעם מתוך המחשבה הפסיכולוגית על אודות המקורות הנשיים והאימהיים של האתיקה. ביד אמן היא משרטטת שני מושגים, שאותם היא מציבה במרכז המהלך התיאורטי שיצרה: "פיתוי" ו"אתיקה". המחברת מלמדת כי בכל מפגש בין מטפל ומטופל נמצא יסוד של פיתוי. לא רק במובן של תשוקה, אלא גם באופנים של פיתוי לעזור לזולת, להיות גיבור ולהפגין אמפתיה. העמדה של המטפל כוללת מניה וביה פיתוי לקראת הזולת. ביד השנייה היא מבקשת ללמד אותנו כי בכל מפגש נמצא גם יסוד אתי, המבוסס על הזיקה שבין אדם לאדם. המצב האנליטי מדגיש זאת, שכן האחריות מקבלת בו ביטוי ממשי. המטופל דורש מן המטפל יחס אישי ואמפטיה, יכולת של התמודדות ועזרה.

את שני המונחים הללו לוכדת שטרית-זוטין בעזרת חשיבה על המקורות הנשיים של האחריות כלפי האחר. בניסוח אישי היא מסיפה, בכתיבה פואטית: "מי את, שנולדת ממני, שאיני מכיר? רה? יש לי אחריות מלאה על חיך, על קיומך. קיומך, לטוב ולרע. אני אישה, אדם מבוגר... ואני חשה כל כך חסרת אונים!" (עמ' 59). חשיבות מחקר זה נוגעת לרכיב, ולא רק לעוסקים בעולם המחקרי והטיפולי. היא ניכרת בצורך לתרגם ולעבד את הרעיונות הפילוסופיים לעולם המעשה, לקודים החברתיים, לאפשרות של דיאלוג ואחריות. ספר זה הוא קול נוסף המצטרף לקריאה של לוינס, להפוך את הסדר, ולהניח את האתיקה כבסיס של הפילוסופיה והחיים.

הפיתוי האתי של המצב האנליטי / וויאן שטרית-זוטין
מאגנס, 248 עמ'



חנוך בן כזי

"ייתכן שיש חדש תחת השמש" – ניסוח קסום זה, המבקש להעריך את החשיבות שיש לפילוסופיה של עמנואל לוינס בעת הזאת, מופיע בפרק הסיום של הספר, כשהמחברת, וויאן שטרית-זוטין, מבקשת להבין באופן רפלקטיבי את המשמעות המוסרית של המעשה הפסיכואנליטי: "האתיקה כאחריות כלפי האחר, כפי שנוסחה על ידי לוינס לאחר השואה, היא פרספקטיבה חדשה עבור הדור שלנו...". (עמ' 197). האופנים שבהם משפיעה הפילוסופיה על החברה הם נושא מרכזי לעיון. לרוב, קשה לעקוב אחר התהליכים שבהם דרכי מחשבה, ביקור רת ושיפוט פילוסופיים, הופכים להיות חלק מן השפה הפוליטית, מן הכלכלה, ומכל מה שאנו מכנים "היסטוריה". דווקא בהקשר זה, בולטת הכתיבה של הפילוסוף היהודי הצרפתי עמנואל לוינס. שכן כבר כיום, 25 שנים לאחר מותו, ניתן לזהות כיצד שינתה כתיבתו את ניסוחו של הצייווי המוסרי, את משמעותה של אחריות, ואת האופן שבו אנו נדרשים למערכות יחסים בין-אישיות. הצורך בחשיבה מחדש על עקרונות האתיקה הוא כני ראה תוצאה של טראומות המאה ה-20. האלימות, הגזענות, הטוטליטריזם, מלחמות העולם וההפצצות הגרעיניות – כל אלו הצטרפו להבנה שעלינו לחזור אל היסודות של מערכות היחסים שבין האדם וזולתו, כדי לבנות מחדש את השיח המוסרי והפוליטי. האתיקה, על פי לוינס, אינה מתחילה מזכויותיו של האני, אלא דווקא מחובותיו כלפי זולתו. מקור הצייווי האתי הוא מן המפגש עם פניו של האדם האחר והכבוד כלפי שונותו. באחד מספריו הוא מכנה זאת "ההומניזם של האדם האחר".

באחת מן התקופות שביליתי בפריז, כחלק מן המחקר על אודות הפילוסופיה של לוינס, נהגתי להיפגש עם כמה מתלמידיו. במהלך שיחור תינו הייתי מבליע במכוון שאלות שלא היו קשורות לשיחה; כך, למשל, הבעתי התעניינות בחוש ההומור שהיה לפילוסוף המחמיר. בין השאלות הללו הסתתרה גם שאלת יחסו של לוינס לפרויד ולפסיכואנליזה. אמנם ידעתי ששאלה זו שנויה במחלוקת, בגלל הפער שבין ההתייחסות בטאות הגלויה שלו ובין ההשפעה הנסתרת של החשיבה הפרוידיאנית. ברור היה לי שיש פיתוי לקשר בין התיאוריות הפסיכולוגיות והפסיכואנליטיות ובין החשיבה הפנומנולוגית של לוינס, שהרי המושגים נש-מעים קרובים: אגו, הזולת, תשוקה, לידה ומוות. במובן מסוים, ספרה של שטרית-זוטין, והדיון שהיא מציעה בו, נענה לשאלה זו בתשובה חיובית, ומבקש לבחון את המשמעויות הפסיכואנליטיות של משנת לוינס. המחברת מציעה התבוננות במבט פסיכולוגי נפשי על אודות

פרופ' חנוך בן כזי הוא ראש המחלקה למחשבת ישראל באוני' בראילן